پەيغەمبەر ئەلەيهسسالام بىلەن مەخپىي سۆزلىشىش

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ فَٱفۡسَحُواْ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ
وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖۚ وَٱللَّهُ بِمَا
تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿١١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَةٗۚ
ذَٰلِكَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ وَأَطۡهَرُۚ فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشۡفَقۡتُمۡ أَن تُقَدِّمُواْ بَيۡنَ
يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَٰتٖۚ فَإِذۡ لَمۡ تَفۡعَلُواْ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ
وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سورۇندا بەزىلەر سىلەرگە: «ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار» دېسە، ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار، الله سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى) كېڭەيتىپ بېرىدۇ، ئەگەر سىلەرگە (باشقىلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن): «ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار» دېيىلسە، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار، الله سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىم بېرىلگەنلەرنى بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، الله سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردار. ئى مۆمىنلەر! پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولساڭلار، ئالدى بىلەن (يوقسۇللارغا) سەدىقە بېرىپ، ئاندىن سۆزلىشىڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىراقتۇر ۋە پاكراقتۇر، ئەگەر (سەدىقە قىلىدىغان نەرسە) تاپالمىساڭلار (سىلەرگە گۇناھ بولمايدۇ) چۈنكى الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. (سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالىمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟ سىلەر سەدىقە بەرمىدىڭلار، الله سىلەرنى ئەپۇ قىلدى، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن الله تولۇق خەۋەرداردۇر﴾.

ــ سۈرە مۇجادەلە 11 ــ، 12 ــ، 13 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

تَفَسَّحُوا: (ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار) يەنى سورۇننى كېڭەيتىپ، بىر ـ بىرىڭلارغا ئورۇن ھازىرلاپ بېرىڭلار.

ٱنشُزُوا: (ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «نەشز» بولۇپ، تۆپىلىك، دۆڭ دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە: ﴿(باشقىلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن): «ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار» دېيىلسە، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار﴾ دېيىلدى. يەنى بۇ ئايەت: ئورنۇڭلاردىن قوپۇپ بېرىڭلار دېيىلسە، ئورنۇڭلاردىن قوپۇپ، ئورۇن بوشىتىپ بېرىڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ①.

دَرَجَٰتٍ: (بىر قانچە دەرىجە) يەنى يۇقىرى مەرتىۋە. ئۇ سۆز «دەرەجە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، يۇقىرى مەرتىۋىنى كۆرسىتىدۇ.

نَجْوَىٰكُمْ: (مەخپىي سۆزۈڭلار)، «نەجۋا» دېگەن بۇ سۆز ئۆزئارا مەخپىي سۆزلىشىشنى ئىپادىلەيدۇ. ئايەتتە: ئەگەر سىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرەر ئىش ئۈستىدە مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولساڭلار، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

وَأَطْهَرُ: (پاكراقتۇر) يەنى شۇنداق قىلىش ئۆزەڭلار ئۈچۈن الله نىڭ دەرگاھىدا پاكراق ۋە ياخشىراقتۇر.

ءَأَشْفَقْتُمْ: (قورقتۇڭلارمۇ؟)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ئىشفاق» بولۇپ، يامان ئىش يۈز بېرىشىدىن قورقماق، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئايەتتە: سىلەر سەدىقە بېرىشتىن قورقتۇڭلارمۇ، بېخىللىق قىلدىڭلارمۇ، سەدىقە بېرىش سىلەرگە ئېغىر كەلدىمۇ؟ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىبنى ئاbباس مۇنداق دەيدۇ: ﴿قورقتۇڭلارمۇ؟﴾ دېگەن ئايەت سەدىقە بېرىشتىن بېخىللىق قىلدىڭلارمۇ؟ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ②.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سورۇندا بەزىلەر سىلەرگە﴾: يېڭى كەلگەن قېرىنداشلىرىڭلارغا ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار دېسە، ئۇلارغا ﴿ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار﴾، ئۇلارمۇ سورۇندىن تېگىشلىك ئورنىنى ئالسۇن. شۇنداق قىلىش ئاراڭلاردىكى دوستلۇق ۋە مېھرى ـ مۇھەببەتنىڭ كۈچىيىشىگە سەۋەب بولىدۇ، ئۆزئارا ئىناق بولۇشقا، كۆڭۈلنى پاك تۇتۇشقا ئۈندەيدۇ. ئەگەر ئۇلارغا ئورۇن چىقىرىپ بەرسەڭلار، الله تائالا سىلەرگە رەھمىتىنى كەڭ قىلىدۇ، دىللىرىڭلارنى نۇرلاندۇرىدۇ، سىلەرگە دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە كەڭچىلىك يارىتىپ بېرىدۇ.

① ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 28 ـ بەت.
② ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 303 ـ بەت

www.munber.org

ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە: نامازغا تۇرۇڭلار، جىھادقا ئاتلىنىڭلار، ياخشى ئىش قىلىشقا يۈرۈڭلار دېيىلسە، دەرھال ھەرىكەتكە كېلىڭلار ياكى سىلەرگە: باشقىلارغا ئورۇن چىقىرىپ بېرىش ئۈچۈن ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار دېيىلسە، ئىتائەت قىلىڭلار. الله تائالا ھەقىقەتەن ئىتائەتمەن بەندىلىرىنى ياخشى كۆرىدۇ. مۆمىنلەرنىڭ ۋە ئىگەللىگەن ئىلىملىرى بىلەن الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەيدىغان ئەمەلىيەتچان ئۆلىمالارنىڭ دەرىجىلىرىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. ئۆلىمالار پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر. «الله كىمگە ياخشىلىقنى ئىراده قىلسا، ئۇنى دىندا ئالىم قىلىدۇ.»[1] الله تائالانىڭ دەرگاھىدىكى يۇقىرى مەرتىۋە سورۇنلارنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇش بىلەن ئەمەس، ئىلىم ۋە ئىمان بىلەن ئۆلچىنىدۇ.

كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا مۆمىن بەندىلىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرەر ئىش ئۈستىدە مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولغاندا سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. مۇنداق قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەرتىۋىسىنى تېخىمۇ ئۈستۈن كۆتۈرىدۇ، كەمبەغەللەرگە پايدا يەتكۈزىدۇ، ئىخلاسمەن مۆمىن بىلەن قىزىلكۆز مۇناپىقنىڭ ئارىسىنى ئايرىپ بېرىدۇ. ئەنە شۇنداق قىلىش دىللار ۋە قەلبلەر ئۈچۈن ﴿پاكراقتۇر﴾، الله تائالانىڭ دەرگاھىدا ھۆرمەتلىرەكتۇر. ئەگەر مۆمىن سەدىقە بېرىشكە مۇيەسسەر بولالمىسا، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ.

ئاندىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا ئىنسانىنىڭ سەدىقە ۋە باشقا ئەمەللەرگە ئوخشاش ياخشى ئەمەللەردىن قورقماسلىقىنىڭ لازىملىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: سەدىقە بېرىشكە پۇل ـ مال كېتىدىغانلىقى ئۈچۈن قورقتۇڭلارمۇ؟ ئەگەر سىلەر بۇيرۇلغان بۇ سەدىقىنى بېرەلمىسەڭلار، ﴿الله سىلەرنى ئەپۇ قىلدى﴾ ۋە سەدىقە بەرمەسلىكىڭلارغا رۇخسەت قىلدى. ﴿نامازنى ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار﴾، بۇ ئىككى ئىبادەتتە ۋە باشقا ئىبادەتلەردە بوشاڭلىق قىلماڭلار. چۈنكى الله ﴿قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن تولۇق خەۋەرداردۇر﴾.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ رىۋايەت قىلىنىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇھاجىر ۋە ئەنسارىلاردىن بەدىر ئۇرۇشىغا قاتناشقانلارغا ئالاھىدە ھۆرمەت قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر جۈمە كۈنى سۇپپا ئىگىلىرى ئارىسىدا تار بىر جايدا ئولتۇراتتى. شۇ ئەسنادا بەدىر ئۇرۇشىغا قاتناشقان بىر قىسىم كىشىلەر كەلدى. ئۇلار ئىچىدە سابىت ئىبنى قەيس بار ئىدى. سورۇنغا ئادەملەر بۇرۇن كېلىپ ئولتۇرۇپ بولغاچقا، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىدا ئۆرە تۇرۇپ قالدى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئەسسەلامۇ ئەلەيكە ۋەرەھمەتۇللاھى ۋەبەرەكاتۇھۇ! دەپ سالام بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ

---

[1] ئىمام ئەھمەد ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

سالامنى ئېلىك ئالدى. ئاندىن ئۇلار ئولتۇرغانلارغا سالام قىلدى. ئۇلارمۇ ئۇلارنىڭ سالامنى ئېلىك ئالدى. ئۇلار ئۆزلىرىگە ئورۇن چىقىرىپ بېرىشنى كۈتۈپ بىر مەھەل ئۆرە تۇرۇپ قېلىشتى. لېكىن ئولتۇرغانلار ئۇلارغا ئورۇن چىقىرىپ بەرمىدى. بۇ ئەھۋال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېغىر كەلدى. ئاندىن ئۇ ئەتراپىدىكى بەزى كىشىلەرگە: «ئى پالانى! سەن ئورنۇڭدىن تۇرغىن، ئى پۈستانى! سەن ئورنۇڭدىن تۇرغىن» دەپ، كەلگەنلەرنىڭ سانىغا تەڭ بىرقانچە كىشىنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى. بۇ ئەھۋالمۇ ئورنىدىن تۇرغۇزۇلغانلارغا ئېغىر كەلدى. ئۇلارنىڭ يۈزلىرىدىن نارازىلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. مۇناپىقلار بۇ ئىشنى پۇرسەت بىلىپ: بالدۇر كېلىپ ئورۇن ئالغان ۋە ئۇنىڭغا يېقىن ئولتۇرۇشنى ياخشى كۆرگەن كىشىلەرنى سورۇنغا كېچىكىپ قالغان كىشىلەر ئۈچۈن قوپۇرۇۋېتىپ ئادىل ئىش قىلمىدى، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سورۇندا بەزىلەر سىلەرگە: «ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار» دېسە، ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار، اللە سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى) كېڭەيتىپ بېرىدۇ﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى نازىل قىلدى[1].

2 ـ ئىبنى ئابباس ۋە قەتادەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مۇسۇلمانلار ئىچىدىن ئۆزلىرىنى باشقىلارغا مەرتىۋىلىك كىشىلەردەك كۆرسىتىشنى كۆزلەپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئېھتىياجى يوق ئىشلاردىمۇ مەخپىي سۆزلىشىدىغانلار كۆپىيىپ كەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناھايىتى كەڭ قورساق ئادەم بولۇپ، ھېچكىمنى رەت قىلمايتتى. شۇڭا: ﴿ئى مۆمىنلەر! پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولساڭلار...﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.»[2]

3 ـ مۇقاتىلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بايلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن تولا مەخپىي سۆزلىشەتتى، سورۇندا كەمبەغەللەرگە سۆز قىلىش پۇرسىتى بەرمەيتتى. نەتىجىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلار بىلەن ئۇزۇن ئولتۇرۇشنى ۋە مەخپىي سۆزلىششنى ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ﴿ئى مۆمىنلەر! پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولساڭلار...﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.»[3]

[1] ئىبنى ئەبۇ ھاتەم بۇ ھەدىسنى مۇقاتىل ئىبنى ھەييادىن رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 297 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 28 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 191 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 164 ـ بەت.

[2] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 237 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 30 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 301 ـ بەت.

[3] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 30 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 195 ـ بەت.

www.munber.org

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ الله تائالا مۆمىن بەندىلىرىنى ئۆزئارا دۈشمەنلىككە ۋە نەپرەتلىنىشكە سەۋەب بولىدىغان ئىشلارنى قىلىشتىن توسىدۇ، بۇ ئايەتلەردە دوستلۇقنى ۋە مېھرى ـ مۇھەببەتنى كۈچەيتىشكە سەۋەب بولىدىغان ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېقىن تۇرۇشقا، ئۇنىڭ سۆزىنى ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئاڭلاشقا قاتتىق ھېرىس ئىدى. شۇڭا ئۇلار قېرىنداشلىرىنى خۇشال قىلىش ئۈچۈن سورۇنلاردا ئۇلارغا ئورۇن چىقىرىپ بېرىشكە بۇيرۇلدى. گۇناھ بولىدىغان ۋە دۈشمەنلىكنى قوزغايدىغان ئىشلار بىلەن مەخپىي سۆزلىشىشنى مەنئى قىلغان ئايەتلەردىن كېيىن بۇ ئايەتلەرنىڭ كېلىشىدىكى سىر دەل مانا مۇشۇدۇر.

2 ـ الله تائالا ئايەتنىڭ بېشىدا مۆمىنلەرنىڭ مەرتىۋىسىنى بايان قىلدى. ئاندىن ئۇنىڭغا ئۇلاپلا ئۆلىمالارنىڭ مەرتىۋىسىنى بايان قىلدى. گەرچە ئۆلىمالار مۆمىنلەرنىڭ ئىچىگە كىرسىمۇ، ئۇلارنى يەنە ئايرىم بايان قىلىش ئۇلارنىڭ مەرتىۋىسىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى مەقسەت قىلىدۇ.

3 ـ مۆمىنلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەخپىي سۆزلەشكەندە سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇشتا مۇنداق بىرقانچە مۇھىم پايدىلار بار: بىرىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن مەخپىي سۆزلىشىشنى ئۇلۇغ بىلىش. ئىككىنچى، كۆپ ساندىكى كەمبەغەللەرگە ئەنە شۇ سەدىقىلەر بىلەن مەنپەئەت يەتكۈزۈش. ئۈچىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوئال سورىغاندا چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشنى مەنئى قىلىش. تۆتىنچى، ئىخلاسمەن مۆمىن بىلەن مۇناپىقنىڭ، دۇنيانى ياخشى كۆرگۈچى بىلەن ئاخىرەتنى ياخشى كۆرگۈچىنىڭ ئارىسىنى ئايرىش.

4 ـ قۇرئان كەرىم ئۆلىمالارنىڭ يۇقىرى مەرتىۋىلىرىنى، الله تائالانىڭ دەرگاھىدىكى يۈكسەك دەرىجىلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. بۇ ئۇلار ئۈچۈن يېتەرلىك شان ـ شەرەپ ۋە پەخىردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ئىسلام دىنىنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىلىم ئىگەللەۋاتقان چاغدا ئۆلۈم كەلگەن كىشى بىلەن پەيغەمبەرلەر ئارىسىدا پەقەت بىر دەرىجە قالىدۇ.»[1]

زېرەك ياشلاردىن بىرى ئەقىل بىلەن بىلىم ئارىسىدا قىزىقارلىق بىر سۆھبەت هازىرلىغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسمىنى تۆۋەندە بايان قىلىمىز. بۇ ئەدىب مۇنداق دەيدۇ:

بىر كۈنى ئالىمنىڭ ئىلمى ئەقلىلىقنىڭ ئەقلى بىلەن قايسىسىنىڭ شان ـ شەرەپكە ئىگە ئىكەنلىكى ھەققىدە گەپ تالىشىپ قاپتۇ. ئىلىم: مەن ئالىمنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇردۇم، دەپتۇ. ئەقىل: مېھرىبان الله مەن بىلەن تونۇلدى دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىلىم ئۇنىڭغا ئىنتايىن پاساھەتلىك ئۇسلۇبتا: الله ھەق ـ ناھەقنى ئايرىيدىغان كىتابى قۇرئان

[1] ئىمام دارىمى رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 29 ـ بەت.

كەرىمدە قايسىمىز بىلەن سۆيەتلەنگەن؟ دەپتۇ. نەتىجىدە ئەقلىگە ئۆز سەردارىنىڭ ئىلىم ئىكەنلىكى ئايدىڭلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىلىمنىڭ بىشىغا سۆيۈپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئايىتى كەرىمدىكى «سورۇن» دېگەن سۆز نېمە مەنە بېرىدۇ؟

تەپسىرشۇناسلار ئۇ سۆزنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇنداق ئۈچ قاراشقا كەلگەن:

1 ـ ئۇ سۆز مەخسۇس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سورۇنىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ مۇجاھىدنىڭ قارىشىدۇر.

2 ـ جەڭ مەيدانلىرىنى ۋە ئۇرۇش ئورۇنلىرىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى ساھابىلار شېھىت بولۇشقا قاتتىق ھېرىس بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئورۇنلىرىنى باشقىلارغا بوشىتىپ بېرىشنى خالىمايتتى. بۇ ئىبنى ئابباس ۋە ھەسەننىڭ قارىشىدۇر.

3 ـ زىكىر ئېيتىلىدىغان سورۇنلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قەتادىنىڭ قارىشىدۇر. مانا بۇ كۈچلۈك قاراشتۇر.

ئىمام تەبەرى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ھەقتىكى توغرا قاراش شۇكى، اللّٰه تائالا مۆمىنلەرنى سورۇندا باشقىلارغا ئورۇن چىقىرىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سورۇنىنىلا خاس قىلىپ، جەڭ مەيدانلىرىنى ئايرىۋەتكىنى يوق. چۈنكى ھەر ئىككىلى جاي "سورۇن" دەپ ئاتىلىدۇ. شۇڭا ئۇ سورۇن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سورۇنلىرى ۋە جەڭ مەيدانلىرىدىن ئىبارەت ھەممە سورۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.»[1]

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «توغرا قاراش شۇكى، بۇ ئايەت ئاممىباب بولۇپ، مۇسۇلمانلار ياخشى ئىشنى قىلىش ۋە ئەجرگە ئېرىشىش ئۈچۈن يىغىلغان پۈتۈن سورۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەيلى ئۇ جەڭ مەيدانلىرى بولسۇن، مەيلى زىكىر ئېيتىلىدىغان سورۇن بولسۇن، مەيلى جۈمە كۈنىدىكى سورۇن بولسۇن، بەرىبىر ھەممىسى ئوخشاشتۇر. ھەممە ئادەم بالدۇر كېلىپ ئولتۇرغان جايدا ئولتۇرۇشقا ھەقلىقتۇر.»[2]

ئىككىنچى ھۆكۈم

بىر ئادەمنىڭ ئورنىدا ئۇنىڭ ئىزنىسىز ئولتۇرۇشقا بولامدۇ؟

---

[1] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 192 ـ بەت.

[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 292 ـ بەت.

www.munber.org

ئايىتى كەرىم سۈرىنىڭ يېقىن كەلگۈچىگە ئورۇن چىقىرىپ بېرىشىنىڭ ۋاجىپلىقىنى كۆرسىتىدۇ. مانا بۇ ئىسلام دىنى تەۋسىيە قىلىدىغان گۈزەل ئەخلاقلاردىن بىرىدۇر. لېكىن ئىنسانىنىڭ باشقا بىرىنىڭ ئورنىدا ئۆزى ئولتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنى قوپۇپ بېرىشكە بۇيرۇشى توغرا بولمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىڭ ئورنىدا ئۆزى ئولتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنى قوپۇرىۋەتمىسۇن، لېكىن ئازراق جاي بوشىتىپ بىر - بىرىڭلارغا ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار.»[1]

قىلسا بولىدىغان ئىشقا كىم بالدۇر كەلسە، ئۇ ئىشقا شۇ ھەقلىق. دېگەن ھۆكۈمگە ئەمەل قىلىنماقتا. سورۇنمۇ مۇشۇنداق ئىشنىڭ بىرىدۇر. شۇڭا يېقىن كەلگۈچى ئۈلگۈرگەن يېرىدە ئولتۇرۇشى كېرەك. لېكىن ئىجتىمائىي ئەدەپ - ئەخلاق كىشىلەردىن پەزىلەت ۋە ئىلىم ئىگىلىرىنى تۆرگە باشلاشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئىنسانلارنىڭ ئۆرپ - ئادەت ۋە قائىدە - يوسۇنلىرى ئۆتمۈشتىمۇ، ھازىرمۇ مانا مۇشۇنداق بولۇپ كەلمەكتە. ساھابىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سورۇنلىرىدا بۇ ئالىي ئەخلاققا ئەمەل قىلغان بولۇپ، ھىجرەت قىلغانلارنى، ئىلىم ئىگىلىرىنى ۋە پېشقەدەملەرنى تۆرگە باشلايتتى. بەدىر ئۇرۇشىغا قاتناشقانلاردىن سابىت ئىبنى قەيس بىلەن بىرلىكتە كەلگەن كىشىلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىلغان ئىشى بولسا، ئىنسانلارغا بۇ گۈزەل ئەخلاقنى ئۆگىتىش، بولۇپمۇ مۇھاجىر ۋە ئەنسارىلاردىن پەزىلەت ۋە ئىلىم ئىگىلىرىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈشنى ئۆگىتىش ئۈچۈندۇر.

ئىبنۇل ئەرەبى ئۆز سەنەدى بىلەن ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەسجىدتە ئىدۇق. ئۇنى ئۇنىڭ ساھابىلىرى ئورىۋالغان ئىدى. شۇ ئەسنادا ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب كېلىپ ئۆرە تۇردى ۋە سالام بەردى. ئاندىن سىغىپ ئولتۇرغىدەك ئورۇن بارمىكىن دەپ ئەتراپقا قارىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا قايسىسى ئورۇن چىقىرىپ بېرەركىن دەپ ساھابىلارنىڭ يۈزلىرىگە قارىدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز ئورنىدىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئورۇن چىقىرىپ بېرىپ: ئى ئەلى! مانا بۇ يەردە ئولتۇرغىن دېدى. ئەلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئەبۇ بەكرىنىڭ ئارىلىقىدا ئولتۇردى. ئاندىن: ئى ئەبۇ بەكرى! پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى پەزىلەت ئىگىلىرىلا بىلەلەيدۇ، دېدى.»[2]

سەھىھ ھەدىستە رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانى ساھابىلارنىڭ ئالدىغا قوياتتى. ساھابىلار بۇ ھەقتە ئۆمەرگە گەپ قىلىۋېدى، ئۆمەر ئۇلارنى ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنى بىر سورۇنغا

---

[1] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 4 - جىلد. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 - جىلد، 301 - بەت.

چاقىرىپ، ئاندىن ئۇلاردىن ﴿اللە نىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن﴾[1] دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرىنى سورىدى. ئۇلار شۈك تۇرۇشتى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس: ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەجىلى بولۇپ، بۇ ئايەت ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ئەجىلىنىڭ توشقانلىقىنى بىلدۈرگەن، دېدى. ئاندىن ئۆمەر: مەنمۇ بۇ ئايەتنى سەن چۈشەنگەندەك چۈشىنىمەن، دېدى. ئاندىن: مۇشۇ سەۋەبتىن مەن بۇ يىگىتنى ئالدىغا قويىمەن، دېدى[2].

ئەگەر بىر ئىنسان بىرەر ئىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپ، كېيىن ئۇ جايغا قايتىپ كەلسە، ئۇ شۇ جايدا ئولتۇرۇشقا ھەقلىقتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى ئورنىدىن قوپسا، ئاندىن ئۇ جايغا قايتىپ كەلسە، ئۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇشقا ھەقلىقتۇر.»[3]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

پەزىلەتلىك ۋە ياخشى كىشىلەر كەلگەندە ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئورۇندىن تۇرۇش دۇرۇس بولامدۇ؟

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار مۇنداق دەپ قارايدۇ: كەلگەن ئادەم مۇسۇلمان بولۇپ، پەزىلەتلىك ۋە ياخشى كىشىلەردىن بولسا، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئورۇندىن تۇرۇش دۇرۇستۇر. چۈنكى مۇسۇلمانغا ھۆرمەت بىلدۈرۈش ۋاجىپتۇر. ئىسلام دىنى ئۇنىڭ دىنىغا ۋە ياخشى ئادەم ئىكەنلىكىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈشكە چاقىرىدۇ. چۈنكى ئۇ مېھرى - مۇھەببەت ۋە دوستلۇقنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ يولىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سەن قېرىندىشىڭغا سۆزلىگەندە ئۇنىڭغا ئوچۇق - يورۇق بولۇش چاغلىق ياخشى ئىشنىمۇ ھەرگىز كىچىك سانىمىغىن.»[4]

كەلگۈچى پاسىق بولمىغان، ئورۇندىن قوپۇش چوڭچىلىق قىلىشقا ۋە پەخىرلىنىشكە سەۋەب بولۇپ قالمىغان، ھەر قېتىم كىرگەندە ياكى چىققاندا ۋە ھەر ۋاقىتتا ئىنسانغا ئورۇندىن تۇرۇش ئادەت بولۇپ قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا، كەلگۈچىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئورۇندىن قوپۇش دۇرۇستۇر. ئۇنداق بولمىغاندا ئورۇندىن قوپۇش ياخشى ئەمەس.

ئەللامە ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: «فىقھشۇناسلار كەلگۈچىگە ئورۇندىن تۇرۇشنىڭ دۇرۇسلىقى ھەققىدە بىرقانچە قاراشتا كەلگەن. بەزىلەر: «خوجايىنىڭلارغا ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار» دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلىپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئورۇندىن تۇرۇش دۇرۇس دەپ قارىغان. بەزىلەر: «كىمكى ئۆزى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ چوڭ بىلىپ قوپۇشنى ياخشى كۆرسە، جايىنى دوزاختىن تەييارلاپ قويسۇن»[5] دېگەن ھەدىسنى

---

[1] سۈرە نەسر، 1 ـ ئايەت.
[2] ئىمام بۇخارى بۇ ھەدىسنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباستىن ئۇزۇن رىۋايەت بىلەن رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇ بۇ يەردە قىسقارتىپ ئېلىندى.
[3] ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.
[4] ئىمام تىرمىزى ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان.
[5] ئىمام ئەبۇ داۋۇد مۇئاۋىيەدىن رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

دەلىل قىلىپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئورۇندىن تۇرۇشنى مەنئى قىلغان. يەنە بەزىلەر بۇ مەسىلىنى تەپسىلى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: سەپەردىن كەلگەن كىشىگە ئورۇندىن تۇرۇش ۋە ھاكىمغا ئۆزىنىڭ تەۋەلىكىدە ئورۇندىن تۇرۇش دۇرۇستۇر. بۇنى سەئد ئىبنى مۇئازنىڭ ۋەقەلىكى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بەنى قورەيزە قەبىلىسىگە ھۆكۈم قىلدۇرۇش ئۈچۈن چاقىرتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، مۇسۇلمانلارغا: «خوجايىنىڭلارغا ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار» دېگەن. بۇنىڭدىن پەقەت ئۇنىڭ ھۆكمىنىڭ قاتتىق كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش مەقسەت قىلىنغان.»①

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن، كۆپچىلىك ئۆلىمالار: يېڭى كەلگۈچى پاسىق ياكى ئىسيانكار ياكى چوڭ گۇناھ ئىشلىگۈچى ياكى چوڭچىلىق قىلىدىغانلىقى ۋە مەغرۇرلىنىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى بىلەن نام چىقارغۇچى ئادەم بولمىغان تەقدىردە، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئورۇندىن تۇرۇشنى دۇرۇس دەپ قارىغان. ئەمما بەزىلەرنىڭ ئورۇندىن تۇرۇشنى مەنئى قىلىش ئۈچۈن «كىمكى ئۆزى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ چوڭ بىلىپ قوپۇشىنى ياخشى كۆرسە، جايىنى دوزاختىن تەييارلاپ قويسۇن» دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلغانلىقىغا كەلسەك، بۇ ھەدىس ئۇلارغا دەلىل بولالمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ھەدىسنى: كىشىلەر كىمگە ئورنىدىن تۇرسا، ئۇ ئۆز جايىنى دوزاختىن تەييارلاپ قويسۇن دېمەستىن، «كىمكى ئۆزى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ چوڭ بىلىپ قوپۇشىنى ياخشى كۆرسە، جايىنى دوزاختىن تەييارلاپ قويسۇن» دەپ، مەغرۇرلىنىشنى ياخشى كۆرگەنلىكىنى ۋە چوڭچىلىق قىلغانلىقنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان سۈپەت بىلەن سۈپەتلىگەن. شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇ سۈپەت پەقەت مەغرۇرلۇق قىلىدىغان مۇتەكەببىرگىلا ئۇيغۇن كېلىدۇ. بۇ ئىككى جۈملىنىڭ ئارىسىدىكى پەرق ناھايىتى ئىنچىكە بولۇپ، ئۇنىڭدىن غاپىل قېلىش توغرا ئەمەس.

ئەمما بەزىلەر مۇنداق سەپسەتىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان: ئۆرە تۇرۇش نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بىر پەرزدۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن بىرىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈپ ئورۇندىن تۇرۇش ھارامدۇر. چۈنكى ئۇ ئىبادەتكە ئوخشاپ قالىدۇ... بۇ ئۇچىغا چىققان بىر نادانلىق بولۇپ، ھۆكۈملەرنى ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىپ چىقىرالايدىغان فىقھشۇناس ئالىمدىن سادىر بولمايدۇ.

ناماز بولسا، تەشەھھۇدتا ئولتۇرۇش، قىرائەت قىلىش، ئىمام شافئىينىڭ قارىشىدەك بەزى قاراشلارغا ئاساسەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش نۇرغۇن پەرزلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان تۇرسا، قانداقمۇ بىرى: ئالىمنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇش ھارامدۇر، چۈنكى ئۇ نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بىر پەرزدۇر، بىرەر ئادەمنىڭ ئالدىدا قىرائەت قىلىش دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى ئۇ نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بىر پەرزدۇر،

① ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا كىشىلەر بار يەردە دۇرۇد ئېيتىش دۇرۇس ئەمەس، چۈنكى ئۇ نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بىر پەرزدۇر دېيەلىسۇن؟

ئورنىدىن تۇرۇشنى ھارام بولۇش جەھەتتە رۇكۇ (تېز يۈكۈش) ۋە سەجدىگە قىياس قىلىش خاتا قىياستۇر. چۈنكى رۇكۇ ۋە سەجدە اللە دىن باشقا ھېچكىمگە دۇرۇس ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ئەگەر مەن بىراۋنى بىراۋغا سەجدە قىلىشقا بۇيرۇيدىغان بولسام، ئەلۋەتتە خوتۇن كىشىنى ئېرىگە سەجدە قىلىشقا بۇيرۇيتتۇم.» دېمەك، اللە تىن باشقىغا رۇكۇ ۋە سەجدە قىلىشنىڭ ھاراملىقىغا كەسكىن دەلىل كەلگەن. ئەمما ئورۇندىن تۇرۇش، ئولتۇرۇش ۋە يېنىچە يېتىش قاتارلىقلار بۇ ھۆكۈمگە كىرمەيدۇ. اللە بىزنى نادانلىقنىڭ يامانلىقىدىن، ئىلىمگە ۋە ئۆلىمالارغا تىل ئۇزارتقۇچىلارنىڭ ھاماقەتلىكىدىن ساقلىسۇن!

تۆتىنچى ھۆكۈم

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەخپىي سۆزلەشكەندە سەدىقە بېرىش ۋاجىپمۇ؟

ئۆلىمالار اللە تائالانىڭ: ﴿ئالدى بىلەن (يوقسۇللارغا) سەدىقە بېرىپ، ئاندىن سۆزلىشىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدىكى بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى بىلدۈرەمدۇ ياكى سۈننەتنى بىلدۈرەمدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە مۇنداق قاراشقا كەلدى.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «بۇ بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى بىلدۈرىدۇ. بۇ قاراشنى اللە تائالانىڭ شۇ ئايەتنىڭ ئاخىرىدا دېگەن مۇنۇ سۆزى كۈچلەندۈرىدۇ: ﴿چۈنكى اللە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾. قىلمىسا بولمايدىغان پەرز ئىشلاردىلا مۇشۇنداق دېيىلىدۇ.»

يەنە بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «بۇ بۇيرۇق سۈننەت ۋە مۇستەھەبلىكنى بىلدۈرىدۇ. چۈنكى اللە تائالا شۇ ئايەتتە: ﴿بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىراقتۇر ۋە پاكراقتۇر﴾ دېدى. بۇنىڭغا ئوخشاش ئالامەت بۇيرۇقنى زاھىرى مەنىسىدىن ئۆزگەرتىۋېتىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا ئوخشاش بۇيرۇق پەرزگە ئەمەس، پەقەت نەپلە ئىبادەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، اللە تائالا ئۇ ئايەتتىن كېيىنكىلا ئايەتتە: ﴿(سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالىمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟﴾ دېدى. مانا بۇ، ئالدىنقى ئايەتتىكى بۇيرۇقنىڭ ۋاجىپلىقنى بىلدۈرۈش ئېھتىمالىنى يوققا چىقىرىدۇ. شۇڭا بۇ بۇيرۇق سۈننەت ۋە مۇستەھەپلىكنى بىلدۈرۈپ قېلىۋېرىدۇ.»[1]

ئۆلىمالار ئۇ ئايەتنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىغا ئىتتىپاق كەلگەن. ئۇ ئايەتنى ئۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن مۇنۇ ئايەت مەنسۇخ قىلغان: ﴿(سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي

---

[1] تەپسىلى دەلىللەر ئۈچۈن ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 154 ـ بېتىگە ۋە ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 302 ـ بېتىگە قاراڭ.

www.munber.org

سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالىمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟﴾

ئۇلار ئەمەلدىن قالدۇرغۇچى ئايەتنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغۇچى ئايەتتىن قانچىلىك كېچىكىپ نازىل بولغانلىقى ھەققىدە ھەرخىل قاراشلارغا كەلگەن:

بەزىلەر: ئۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ئون كۈن ئىجرا قىلىنغان، ئاندىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان دەپ قارايدۇ. يەنە بەزىلەر: ئۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى بىر كۈننىڭ مەلۇم قىسمىغىچە ئىجرا قىلىنغان، ئاندىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان، دەپ قارايدۇ.

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ﷲ نىڭ كىتابى قۇرئان كەرىمدە بىر ئايەت بولۇپ، ئۇنىڭغا مەندىن بۇرۇن ھېچكىم ئەمەل قىلىپ باقمىغان، مەندىن كېيىنمۇ ھېچكىم ئەمەل قىلمىدى. مېنىڭ بىر تىللا پۇلۇم بار ئىدى. ئۇنىڭغا ئون تەڭگە سېتىۋالدىم. ئاندىن ھەر قېتىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەخپىي سۆزلەشكىنىمدە ئالدى بىلەن بىر تەڭگىنى سەدىقە قىلدىم. ئاندىن بۇ ئايەت ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. شۇڭا ئۇنىڭغا ھېچكىم ئەمەل قىلالمىدى.»[①]

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت بىرەر ھۆكۈمنى ئەمەل قىلىشتىن بۇرۇن ئەمەلدىن قالدۇرۇشنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىلىنغان رىۋايەتكە كەلسەك، ئۇ ئاجىز رىۋايەتتۇر. چۈنكى ﷲ تائالا: ﴿سىلەر سەدىقە بەرمىدىڭلار﴾ دېدى. مانا بۇ ئايەت ھېچكىمنىڭ بىرەر نەرسە سەدىقە بەرمىگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.»[②]

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ سورۇنغا كەلگۈچىگە ئورۇن چىقىرىپ بېرىش ۋاجىپتۇر. چۈنكى ئۇ گۈزەل ئەخلاقلاردىن بىرىدۇر.

2 ـ سورۇندا مۆمىنگە ئورۇن چىقىرىپ بېرىش ﷲ تائالانىڭ رەھمىتىگە ۋە رازىلىقىغا ئېرىشىشكە سەۋەب بولىدۇ.

3 ـ ﷲ تائالانىڭ دەرگاھىدىكى يۇقىرى مەرتىۋىگە ۋە ئىززەت ـ ئىكرامغا پەقەت ئىلىم ۋە ئىمان بىلەن ئېرىشكىلى بولىدۇ.

4 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھۆرمەتلەش لازىم، مەخپىي سۆزلىشىش بىلەن ئۇنىڭغا ئېغىرچىلىق سالماسلىق كېرەك.

---

① ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 302 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 31 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 428 ـ بەت.

② ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 17 ـ جىلد، 303 ـ بەت.

5 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەخپىي سۆزلىشىشتىن بۇرۇن سەدىقە بېرىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھۆرمەتلەشنىڭ نامايەندىلىرىدىن بىر نامايەندىدۇر.

6 ـ ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن شەرىئەت ھۆكۈملىرىنى مەنسۇخ قىلىش بولسا، اللہ تائالا تەرىپىدىن بەندىلىرى ئۈستىدىكى يۈكنى يېنىكلىتىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

7 ـ ناماز ئۆتەش، زاكات بېرىش ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ چوڭ پەرزلىرىدىندۇر. شۇڭا ئۇ ئىككىسى قۇرئان كەرىمنىڭ نۇرغۇن ئايەتلىرىدە يانمۇيان بايان قىلىنىدۇ.

www.munber.org